

ІНШОМОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наталія БОЖКО (Кіровоград, Україна)

У статті розглядаються умови підготовки майбутнього вчителя іноземних мов, які сприяють організації розумової діяльності. Наведено результати наукових спостережень підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Ключові слова: *структурні особливості, професійна підготовка, професійні якості, мотивація, інноваційність, комунікація.*

The article deals with the conditions of the preparation of the future foreign language teachers, which help to organize mental activity at the classes. The results of the scientific observations of the preparation of the future foreign language teachers are introduced.

Key words: *structural peculiarities, professional preparation, professional qualities, motivation, innovation, communication.*

Визначаючи змістовні, структурні та функціональні особливості майбутнього вчителя іноземної мови, на наш погляд, потрібно враховувати наступні особливості: вимоги до змісту професійної підготовки та рівня фахової і професійної компетентності вчителя іноземних мов, визначені у державних кваліфікаційних характеристиках та навчальних планах ВНЗ, інших нормативних документах [21; 22]; зміст професіограм вчителя іноземних мов у контексті визначення його базових професійно важливих якостей і характеристик; аналіз особливостей та структури професійної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови; наукові підходи до визначення змісту і структури професійної культури фахівця, вчителя, педагогічної культури; структуру і функції культури як соціального явища.

Згідно з навчальною програмою з іноземних мов для середньої школи, основною метою навчання іноземних мов є формування комунікативної компетенції учнів на засадах міжкультурного спілкування. Ми поділяємо думку В. О. Калініна [5], Р. П. Мильруда [9; 10], Є. І. Пассова [15], що міжкультурним спілкуванням слід вважати функціонально зумовлену взаємодію людей, які виступають представниками різних культурних спільнот, у зв'язку з усвідомленням останніми їхньої належності до різних геополітичних, а також соціальних субкультур. Під час іншомовного міжкультурного спілкування інструментом виступає мова, яка є іноземною для всіх чи деяких учасників цієї міжкультурної взаємодії. Таким чином однією з основних складових підготовки майбутнього вчителя іноземної мови має бути комунікативна компетентність на основі знання іноземної мови та володіння вміннями і навичками міжкультурної взаємодії.

Серед визначальних якостей сучасного вчителя іноземних мов науковці [20; 23] називають креативність та інноваційність як здатність до подолання традиційності в процесі навчання іноземних мов, а також рефлексивне мислення як здатність коригувати власний

понятійний апарат, попередній досвід, робити його адекватним до сучасної педагогіки. Як наслідок, виокремлюють кілька типів діяльності майбутнього вчителя, зокрема й іноземної мови:

- пізнавальна діяльність – формує світогляд, потребу в освіті, сприяє інтелектуальному розвитку й оволодінню науковими знаннями;
- ціннісно-орієнтаційна – спрямована на раціональне осмислення загальнолюдських і соціальних цінностей світу;
- комунікативна – цілями є спілкування з іншими людьми [7].

Поруч із тим, на думку науковців, для діяльності вчителя характерні перевага розумової праці і наявність ґрунтовної фахової освіти (професійних знань і професійних вмінь і навичок), широка автономія відповідної соціально-професійної групи (субкультури). Ці норми безумовно закріплені у професійній культурі вчителя іноземної мови.

Вивчення наукової літератури [7; 11; 12; 16] дає змогу стверджувати, що процес професійної адаптації майбутнього вчителя іноземної мови, а, отже – формування його професійної спрямованості і підготовки буде успішним за умови його цілеспрямованої мотиваційної діяльності. Відповідно, професійна спрямованість особистості визначається сукупністю стійких, властивих їй мотивів, які орієнтують її діяльність і поведінку незалежно від фактичних ситуацій. Отже, в широкому сенсі під мотивом розуміємо сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, пов'язаних із задоволенням певної потреби індивіда, що обумовлюють ступінь прояву і спрямованість його активності.

С. Л. Рубінштейн вважає, що до складу мотиваційної сфери входять потреби особистості, її інтереси, спрямованість, тобто те, що особливо значуще для людини, що в кінцевому рахунку втілюється в якості мотивів і цілей її діяльності і визначає справжній стрижень, ядро особистості [17; 3; 4].

Мотиви діяльності майбутнього вчителя іноземної мови можуть бути усвідомленими і неусвідомлюваними і, на нашу думку, насамперед пов'язані з пізнавальними процесами, а також із потребою здобути професію і відповідну кваліфікацію. Сукупність таких інтеріоризованих мотивів утворюють мотивацію особистості майбутнього вчителя як систему чинників, що спонукають до відповідної активності, до дії або бездіяльності у певних ситуаціях.

Саме тому розрізняють принаймні дві групи мотивів: зовнішні і внутрішні. У першій групі переважає орієнтація на досягнення певних результатів, у другій – на сам процес. При цьому зовнішні мотиви здебільшого задаються ззовні (мотиви-стимули), тоді як внутрішня мотивація (власне мотиви) породжуються самою людиною. Відрізняють також потенційні й актуальні мотиви. Під час діяльності, спілкування, пізнання завуальовані мотиви активності переходять в актуальні: потреба стає установкою, наміри – діями, відносини – вчинками, плани – діяльністю.

За змістом діяльності найчастіше виділяють такі групи мотивів: професійні (пов'язані з професійною діяльністю); широкосоціальні (бажання посісти певне місце у суспільстві, підвищити соціальний статус); вузькосоціальні (спілкування, прагнення мати визначений статус у конкретній соціальній групі (трудовому колективі, академічній групі)); пізнавальні, саморозвитку; досягнення (прагнення домогтися певних результатів у діяльності); утилітарні (прагнення одержати безпосередні переваги або уникнути небезпеки).

Подекуди виокремлюють негативну мотивацію, під якою розуміють спонукання, викликані усвідомленням ймовірних неприємностей і негативних наслідків, прогнозуванням покарань, можливих у випадку невиконання роботи або порушення соціальних норм і острахом перед ними. Вчинені індивідом під впливом такої мотивації дії є захисними, а сама діяльність – примусовою.

Розвиток мотивації – процес нелінійний, що йде не лише за висхідною лінією й бажаному напрямку. У реальному житті можуть спостерігатися як позитивні, так і негативні тенденції.

Соціальні мотиви ґрунтуються на усвідомленні себе як члена суспільства з першочергово властивим обов'язком працювати на благо суспільства, що передбачає власний саморозвиток і самореалізацію як зрілої особистості. О. І. Арнольдов зазначає, що

оптимальний сенсоутворюючий ефект діяльності досягається за умови поєднання у професійній культурі цієї групи мотивів з суспільним та особистісним сенсом праці [2 : 119].

До соціальних мотивів діяльності майбутнього вчителя іноземної мови безумовно слід віднести мотиви, пов'язані з усвідомленням своєї соціальної ролі вчителя, а також – з формуванням в структурі професійної культури потреб суспільного визнання. До соціально цінних мотивів педагогічної діяльності, на нашу думку, належать почуття професійного й громадянського обов'язку, відповідальність за виховання дітей, чесне й добросовісне виконання своїх функцій, усвідомлення високої місії вчителя.

Група мотивів самовдосконалення, саморозвитку ґрунтується на потребі в наскрізному особистісно-професійному зростанні й пов'язаним з цим усвідомленням необхідності відповідати певному, сформованому в межах професійної субкультури, ідеалу. Вона включає в себе мотиви, що визначають функцію професійної культури спрямовувати майбутнього вчителя постійно поповнювати свої професійні знання, загальний інтелектуальний рівень, вдосконалювати професійні вміння і навички.

Група мотивів професійної діяльності визначає інтерес до сутності самої педагогічної діяльності, її результатів і наслідків.

Вибір педагогічної професії відповідно до певного мотиву багато в чому визначає й мотиви навчання у ВНЗ. Якщо взяти до уваги, що мотив – це не що інше, як предмет потреби, то для майбутніх вчителів таким предметом можуть бути “чистий” пізнавальний інтерес, намагання краще підготуватися до самостійної професійної діяльності, почуття обов'язку і відповідальності чи бажання через учіння виділитися серед колег, посісти престижне місце в колективі, заслужити похвалу, отримати підвищену стипендію.

Володіння методикою зумовлює знання та навички, які має використовувати учитель іноземної мови, щоб чітко навчити учнів мови (різні методичні вправи, ігри, наочність, тести тощо). Методичні якості тісно пов'язані з предметними, адже знання теорії іноземної мови та рідної мови уможлиблює прогнозування помилок та труднощів учнів. Від наявності методичних знань залежить вміння вчителя спланувати тематику уроків, враховуючи рівень навчання, зміст матеріалу, підготовленість учнів, їхні інтереси. Крім того, учитель повинен мати знання з організації позакласної та позашкільної виховної роботи з фаху.

Серед чинників формування підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до розумової діяльності, безумовно – одне з найважливіших місць посідає професійна освіта, мета якої – сформувати високий рівень підготовки фахівця до педагогічної діяльності та його професійну компетентність і майстерність, сприяти його професійному розвитку.

Теорія професійного розвитку особистості розглядалася Б. Г. Ананьєвим, Є. Ф. Рибалко, І. М. Кондаковим, О. В. Сухаревим. Узагальнюючи їхні висновки, можна виокремити основні передумови професійного розвитку особистості:

- успішність професійного розвитку визначається ступенем відповідності індивідуально-психологічних атрибутів особистості вимогам професії;
- кожна людина відповідає вимогам ряду професій;
- ступінь співвідношення індивідуально – психологічних особливостей і професійних вимог визначає рівень інтересу до професії, задоволеності в ній, прагнення до професійного самовдосконалення;
- характер співвідношення індивідуального психологічного складу, здібностей і вимог професії визначає особливості професійного і психологічного розвитку особистості, її цілеспрямованість, інтенсивність тощо;
- визначальним у професійному розвитку особистості є характер головної діяльності, а також співвідношення з нею домінуючої та субдомінуючої діяльності.

Загальновідомо, що координація всіх виховних впливів на особистість майбутнього вчителя та основне спрямування його професійного розвитку, а отже – і формування основних компонентів професійної культури відбувається у процесі професійної підготовки.

Поділяючи думку В. І. Андреева, який кваліфікує педагогічну умову як “обставину процесу навчання, яка є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й використання елементів змісту, методів (приймів), а також організаційних форм навчання для досягнення певних дидактичних цілей” [1 : 151], ми маємо змогу розглядати сукупність

педагогічних процесів і відношень під час професійної освіти як педагогічні умови формування професійної культури майбутніх учителів іноземної мови.

Уявлення про своє професійне майбутнє, вміння вибудувати свій професійно-освітній простір на різних етапах професійного становлення та готовність реалізувати себе в ньому є діагностованим результатом розвитку особистості під час професійної підготовки, організації розумової діяльності.

Опосередкований вплив на особистість, що формується, найоптимальніше виявляється в іншомовному середовищі, в якому вчитель іноземної мови, вихователь “розміщує” стимули, що нібито самостійно, без прямого впливу педагога сприяють формуванню особистості. Ще А. С. Макаренко, зазначав, що “виховує не стільки сам вихователь, скільки середовище, яке організується найбільш вигідно” [8 : 415].

Узагальнюючи ідеї І. А. Зязюна [4] та С. О. Сисоевої [18], головними організаційно-педагогічними засадами неперервної професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови та педагогічними стимулами формування особливостей підготовки майбутнього вчителя до розумової діяльності стосовно вихованців слід визначити: системність усього освітнього процесу; єдність загальної і професійної освіти, гнучкість і різноманітність змісту, засобів і методик навчання; орієнтація всіх рівнів освіти, зокрема навчально-виховного процесу у ВНЗ на формування професійної культури у майбутніх вчителів ІМ; інтеграція професійної освіти та професійної діяльності; послідовність і наступність професійної освіти на різноманітних освітньо-кваліфікаційних рівнях; активність особистості майбутнього вчителя іноземної мови в процесі самоосвіти, самовиховання, самооцінки; індивідуалізація навчання та стимулювання мотивації до збагачення професійної культури.

Беручи до уваги вищевикладене, потрібно зазначити, що ми зможемо отримати висококваліфікованого вчителя іноземної мови з достатнім рівнем підготовки до розумової діяльності учнів лише в тому разі, коли підготовка його буде вестися на ідеях професіоналізму, різнопланово, багатоаспектно, на різних рівнях системи освіти. Система професійної освіти, на нашу думку, повинна мати таку послідовність: домашня освіта – початкова освіта – середня освіта – старші класи – ВНЗ – післядипломна освіта – наукова діяльність – самоосвіта – самовдосконалення.

Підготовка фахівців на ідеях професіоналізму є визначальною ланкою формування педагогічного мислення та збагачення професійної культури студента, котрий вивчав іноземні мови та визначає їхнє місце в системі навчально-виховної діяльності ВНЗ як невід’ємну складову частину, що впливає на майбутню професійну діяльність [6].

Аналіз сучасної методичної літератури свідчить, що мета вивчення предмета “іноземні мови” у ВНЗ має бути комплексною і містити 5 рівнозначних та взаємопов’язаних аспектів:

1. Навчальний (практичний) – полягає в оволодінні іноземною мовою як засобом міжособистісного спілкування в основних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні та письмі).

2. Пізнавальний (загальноосвітній), що передбачає збагачення духовного світу особистості, формування професійних знань про культуру країни, мова якої вивчається (історію, літературу, музику, живопис, звичаї, традиції), та мови рідної країни, методичних знань про будову іноземної мови, її систему, характер, особливості, подібність до рідної мови тощо.

3. Розвивальний аспект, що передбачає розвиток мовленнєвих здібностей особистості, а саме – фонетичного та інтонаційного слуху, мовної здогадки, імітації, логічного викладу думок тощо; психічних функцій особистості – різних видів пам’яті (слухової й зорової, оперативної та тривалої), уваги (довільної і мимовільної), уяви, вміння спілкуватися з іншими людьми.

4. Виховний аспект, що передбачає у процесі навчання іноземним мовам виховання культури спілкування, прийнятої у сучасному цивілізованому світі; комунікативної культури, таких рис характеру, як доброзичливість, толерантність, колективізм, активність, працьовитість.

5. Професійний аспект, котрий передбачає оволодіння іноземною мовою як основи формування професійної підготовки, умови розширення знань та навичок, умінь професійного навчання та виховання учнів.

Сьогодні від майбутнього вчителя іноземної мови вимагається глибоке засвоєння провідних концепцій, ідей, основних законів професійної освіти. Він повинен володіти високорозвиненим аналітичним мисленням, інтелектуальними вміннями та навичками, мати високий творчий потенціал [14 : 3–36].

Основною функцією іноземної мови як професійного предмета є досконале оволодіння студентами однією з іноземних мов: англійською, німецькою, французькою, іспанською, тобто формування комунікативних знань та умінь: говоріння, сприймання на слух, читання та письма.

Іноземна мова сприяє розширенню кругозору, поліпшенню етикету, збагаченню знаннями про різні сфери життєдіяльності іноземців, а також впливає на особистісні якості людини (характер, звички тощо). Опанування іноземною мовою відбувається під час засвоєння досвіду творчо-пошукової діяльності й зумовлює формування в студентів: механізму мовної здогадки; мовних, інтелектуальних та пізнавальних здібностей; ціннісних орієнтацій, почуттів та емоцій; готовність вступати в іншомовне спілкування, до подальшої самоосвіти іноземною мовою.

Освіта засобами іноземної мови на нашу думку є умовою: а) усвідомлення студентами суті мовних явищ, іншої системи понять, крізь призму яких може сприйматися дійсність; б) розуміння особливостей власного мислення; в) зіставлення мови, що вивчається, з рідною і залучення студентів до діалогу двох культур (якщо раніше ми використовували цей термін для педагогічної та професійної культур, то зараз він співвідноситься з культурою рідної та іноземної мов); г) знання про культуру, історію, реалії та традиції країни, мова якої вивчається.

Оволодіння і навчання іноземної мови складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: користування мовою, усвідомлення природи мови, розуміння іноземної та рідної культур. Кожна з цих частин є невід'ємним складником загальної освіти студентів, а також підготовки до життя після закінчення вищого навчального закладу. Поряд із тим кожен із цих елементів не залежить від інших. Важко передбачити, з культурою якої країни буде пов'язана професійна діяльність майбутнього вчителя іноземної мови. Але головним для всіх студентів є те, що вони повинні розуміти важливу відмінність між їхньою рідною та іншими культурами, а також розвивати позитивне сприйняття інших культур і набувати умінь долати соціокультурні відмінності. Є різні підходи щодо визначення умов ефективності навчання іноземним мовам у ВНЗ, зокрема, ученими (Е. І. Пасов, В. Л. Скалкін, М. Уест) визначені типові комунікативні ситуації, що за принципом схожості об'єднуються у великі групи під назвою "сфери спілкування". В. Л. Скалкін виділяє 8 сфер спілкування, котрі притаманні будь-якому сучасному мовному колективу: соціально-побутову; сімейну; професійно-трудова; соціально-культурну; сферу громадської діяльності; адміністративно-правову; сферу ігор та захоплення; видовишно-масову [19 : 61–67].

Щоб вільно володіти іноземною мовою та безпомилково орієнтуватися у поданих "сферах спілкування", майбутньому вчителю іноземної мови необхідно мати розвинену комунікативну культуру, знати та вміти використовувати ґрунтовну лексику, різні стилі спілкування. Існує декілька видів лексики: побутова, сімейна, офіційна, документальна, молодіжна та інші. А також існує два типи лексики – це активна та пасивна. Активна лексика – це той вокабуляр (словник), яким людина користується щодня (у спілкуванні на роботі, вдома, з друзями, на вулиці). А от пасивна – це та, яка використовується в разі нагальної потреби, коли людина хоче показати всю красу та чарівність мови, якою вона розмовляє. Розвиваючи й тренуючи власний інтелект та розширюючи базу для спілкування, лексика сприяє цим самим формуванню професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови, її комунікативної складової.

З огляду на це на сучасному етапі розвитку вищої педагогічної освіти в Україні одним з найважливіших завдань є підготовка студентів, (майбутніх вчителів) до професійного спілкування. Внаслідок цього в педуніверситетах створюються спеціальні програми й

технології, які дали б змогу формувати в майбутніх учителів комунікативні вміння, навички та професійно значущі якості особистості.

Необхідною умовою формування підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до розумової діяльності учнів у процесі комунікативної взаємодії у іншомовному середовищі є також його навчальна і пізнавальна активність. У науковій літературі [24] розрізняють такі види активності як: інтелектуальна (внутрішня), емоційна, мовленнєва (зовнішня), які в сукупності забезпечують сприятливі умови оволодіння іноземною мовою.

Зважаючи на вищевикладене, доречно констатувати, що для майбутнього вчителя іноземної мови важливі наполегливість та свідоме залучення до художньо-естетичних цінностей, які широко використовуються у різних галузях спілкування й професійної діяльності. Оволодіння майбутнім учителем іноземної мови високою культурою мислення реалізується насамперед на основі підвищення якості власної успішності та інших видів діяльності. Культура мислення майбутнього педагога відзначається потребою оволодіння методологічного розв'язання професійних завдань. Вплив ІМ на формування розумового розвитку викладача дуже важливий. Він відбувається через процес сприймання – інтерпретування – ретрансляції іншомовного спілкування та мислення.

Підсумовуючи теоретичні положення та результати наукових спостережень за організацією процесу професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, ми визначили кілька груп умов формування підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до організації розумової діяльності учня.

Такі характеристики, як здатність до самостійного творчого мислення; вміння бути вправним комунікатором; взаємна повага та рівність сторін; висока активність та міра свободи; здатність до самовдосконалення є, на нашу думку, головними.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1988. – 231 с.
2. Арнольд А. И. Человек и мир культуры. Введение в культурологию / А. И. Арнольд. – М. : МГИК, 1992. – 240 с.
3. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. Науково-методичний посібник / І. А. Зязюн. – К., 2000. – С. 5–9.
4. Зязюн І. А. Професійна освіта педагога: новий рівень / І. А. Зязюн // Освіта. – 1994. – 23 березня. – С. 6.
5. Калінін В. О. Особливості формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійно-педагогічної підготовки / В. О. Калінін // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2003. – № 12. – С. 154–157.
6. Калмыкова З. И. Продуктивное мышление как основа обучаемости: Монография / З. И. Калмыкова. – М. : Педагогика, 1981. – 200 с.
7. Кобзар Б. Підготовці вчителя – методологічне забезпечення / Б. Кобзар // Педагогічна газета. – 1999. – лютий.
8. Макаренко А. С. Про мій досвід. Твори в 7 т. / А. С. Макаренко. – К., 1954. – Т. 5. – С. 247–249.
9. Мильруд Р. П. Компетентность в изучении языка / Р. П. Мильруд // Иностраный язык в школе. – 2004. – № 7. – С. 30–37.
10. Мильруд Р. П. Формирование профессиональных убеждений у будущих учителей / Р. П. Мильруд // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 77.
11. Ніколаєва С. Ю. Концепція підготовки вчителя іноземної мови / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 1995. – № 3–4. – С. 5–10.
12. Ніколаєва С. Ю. Про проект програми з англійської мови для університетів (факультет іноземних мов) / С. Ю. Ніколаєва та ін. // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 61.
13. Ніколаєва С. Ю. Тестові завдання для визначення ступеня володіння учнями комунікативною компетенцією на рівні виживання / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 1997. – № 2. – С. 54–60.
14. Особливості організації і підготовки вчителя іноземної мови у країнах західної Європи // Іноземні мови. – 1994. – № 1. – С. 35.
15. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычной речи / Е.И.Пассов. – [2-е изд.]. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
16. Пискунов А. И. Профессионально-педагогическая подготовка будущего учителя / А. И. Пискунов // Советская педагогика. – 1985. – № 12. – С. 42.
17. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / С.Л. Рубинштейн. – М., 1958. – 159 с.
18. Сисосєва С. О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня / С. О. Сисосєва. – К. : Політкнига, 1986. – 406 с.
19. Скалкин В. Л. Основы обучения устной иноязычной речи / В. Л. Скалкин. – М. : Русский язык, 1982. – С. 61–67.

20. Скульський Р. П. Підготовка майбутніх вчителів до педагогічної творчості / Р. П. Скульський. – К. : Вища школа, 1992. – 135 с.

21. Сластєнин В. А. Формирование профессиональной культуры учителя / В. А. Сластєнин. – М. : Прометей, 1993. – 178 с.

22. Сластєнин В. А. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя / В. А. Сластєнин, А. Н. Мищенко // Советская педагогика. – 1991. – № 10. – С. 19.

23. Фадєєва Т. О. Професійна підготовка майбутнього вчителя по роботі з першокласниками / Т. О. Фадєєва // Наукові записки КДПУ імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград. – 2001. – Вип. 39. – С.95–97.

24. Хомич Л. Цивілізаційні процеси і професійна підготовка вчителя / Л. Хомич // Рідна школа. – 1998. – № 7–8. – С. 76.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Божко – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри практики германських мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: інтелектуальний розвиток, розумова діяльність, міжособистісне спілкування, тестовий контроль знань студентів.